

ДЦ

2703-р

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

ДЖЕКсон Олена Володимирівна

УДК 37.013.42:37.018.53.035(043)

**СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО
СЕРЕДОВИЩА НЕДІЛЬНОЇ ШКОЛИ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

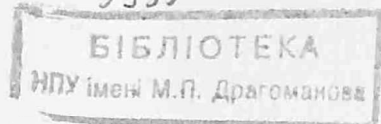
НБ НПУ

100196691

Київ – 2008

5999

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Капська Алла Йосипівна,
Національний педагогічний університет імені
М. П. Драгоманова, директор Інституту соціальної роботи та
управління.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Тхоржевська Тетяна Дмитрівна
Київський національний лінгвістичний університет,
професор кафедри педагогіки;

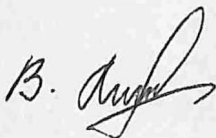
кандидат педагогічних наук, доцент
Петрочко Жанна Василівна
Інститут проблем виховання АПН України,
завідувач лабораторії дитячих об'єднань.

Захист відбудеться 18 грудня 2008 року о 14:00 на засіданні спеціалізованої
вченої ради К.26.053.09 в Національному педагогічному університеті імені
М.П.Драгоманова, за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 14 " листопада 2008 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.М.Вольнова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Нові соціокультурні реалії України XXI століття гостро поставили завдання наповнення змісту освіти і виховання підростаючого покоління новим духовним та інтелектуальним змістом. Педагогічна наука і практика довели, що становлення особистості завжди відбувається у взаємодії окремої людини з мікро- та макросоціумом, тобто матеріальним і культурним середовищем, а також у взаємодії з різними соціальними інститутами, зокрема, з сім'єю, громадою, релігійними спільнотами, формальними чи неформальними об'єднаннями.

Серед актуальних проблем соціального виховання дітей особливе місце займають питання узгодження зусиль державних і недержавних соціальних інститутів, в яких здійснюється цілеспрямований соціально-виховний вплив на підростаюче покоління. Однією із соціально-виховних структур, що впливає на соціальний розвиток особистості молодшого школяра, є недільна школа. Це унікальний, створений суспільством соціальний інститут виховання на добровільних засадах, в якому реалізується моральне оздоровлення соціально-виховного мікросередовища, де росте та розвивається дитина. Основною метою діяльності недільних шкіл є забезпечення вільного творчого, духовного, соціального, морального розвитку вихованців та організація змістовного дозвілля.

Українські та зарубіжні вчені, досліджуючи процеси організації соціально-педагогічної роботи в умовах діяльності перших недільних шкіл, виявляють чинники та розкривають соціально-педагогічні умови соціального розвитку дітей різного віку в недільній школі. Водночас з'являється низка питань, які залишаються нерозкритими і потребують вирішення: особливості функціонування сучасних недільних шкіл, зміст процесу соціального виховання дітей молодшого шкільного віку, механізми, фактори й умови його здійснення, а також особливості соціокультурного середовища недільної школи.

У дисертаційному дослідженні ми спиралися на дослідження вчених з проблем теорії і практики соціального виховання дітей в умовах різних соціально-виховних інститутів: І.Беха, О.Безпалько, А.Бойко, Р.Вайноли, І.Звереві, А.Капської, Н.Лавриченко, А.Макаренка, Л.Міщик, А.Мудрика, І.Пеши, В.Сухомлинського та інших. Основою для вивчення проблеми духовного і соціального розвитку молодших школярів стали праці вітчизняних і зарубіжних науковців: Л.Бондар, Г.Ващенко, Л.Виготського, О.Киричука, Л.Кольберга, О.Кононко, Д.Леонтьєва, А.Маслоу, С.Мей, М.Монтессорі, Ж.Петрочко, Е.Помиткіна, К.Роджерса та ін.

Соціокультурну значущість перших недільних шкіл на території України розкрито у працях педагогічних діячів та спогадах про їх практичну діяльність: Х.Алчевської, П.Грабовського, М.Драгоманова, М.Корфа, М.Пирогова, С.Русові, Т.Шевченка. Особливості соціально-виховного процесу перших недільних шкіл в Україні окреслено у працях В.Білан, В.Вахтерова, Л.Вовк, В.Водовозова, К.Ушинського; проблемам культурно-просвітницьких функцій недільних шкіл приділяється увага у дослідженнях І.Власовського, Г.Степаненко, Н.Шип; оцінку

діяльності перших недільних шкіл у контексті переосмислення історії церковно-шкільної справи здійснюють Н.Білогородський, П.Ігнатович.

Зміст, форми й умови соціалізації особистості в умовах діяльності недільної школи досить ґрунтовно розкриваються у працях О.Жукової, Н.Коляди; проблеми формування культури спілкування в учнів сучасних недільних релігійних шкіл висвітлено у дослідженнях психологів О.Гуменюк, В.Москаленко; до проблеми філософсько-соціологічного аналізу унікального соціокультурного середовища храмів і релігійних просвітницьких навчальних закладів звертаються філософи В.Бодак, І.Петрова; культуротворчі функції українських православних традицій відображені у дослідженнях В.Проценко, О.Сагана. До розкриття завдань національного виховання дітей, втілення принципів гуманізму освіти зверталися В.Андрущенко, П.Кононенко, Д.Пашченко, Ю.Руденко.

Водночас системні соціально-педагогічні дослідження процесу формування соціальних і духовних цінностей дітей молодшого шкільного віку в умовах функціонування недільної школи не проводились. Актуальність проблеми соціального виховання молодших школярів у недільних школах та її недостатня концептуальна розробленість обумовили вибір теми дисертаційного дослідження *«Соціальне виховання дітей молодшого шкільного віку в умовах соціокультурного середовища недільної школи»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами і темами. Дисертація є складовою комплексної наукової теми кафедри соціальної педагогіки Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Психолого-педагогічні засади професійної підготовки студентів до соціально-педагогічної діяльності». Тема дослідження затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 13 від 27.05.2004р.) та узгоджена Радою з координації наукових досліджень галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 4 від 22.04.2008р).

Об'єкт дослідження – процес соціального виховання дітей в умовах функціонування соціокультурного середовища.

Предмет дослідження – зміст і механізми соціально-педагогічного впливу на дітей молодшого шкільного віку в умовах соціокультурного середовища недільної школи.

Мета дослідження – розробити і теоретично обґрунтувати модель соціально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку в умовах функціонування недільної школи та виявити соціально-педагогічні умови і чинники, що впливають на становлення особистості школяра.

Відповідно до мети і предмета дослідження нами визначено такі **завдання**:

1. Вивчити й узагальнити вітчизняний і зарубіжний досвід організації соціально-виховного процесу в умовах діяльності недільної школи.
2. Визначити й обґрунтувати сутність та особливості соціокультурного середовища недільної школи як виховного середовища.
3. Розробити модель соціально-виховної роботи з дітьми в умовах недільної школи і перевірити ефективність її дії.

4. Виявити соціально-педагогічні чинники і механізми виховного впливу соціокультурного середовища недільної школи на процес становлення особистості школяра.

5. Розробити програмно-методичне забезпечення соціально-виховного процесу у недільній школі.

Методологічною і теоретичною основою дослідження стали:

- фундаментальні положення філософії, педагогіки, психології про розвиток і саморозвиток особистості (Н.Бердяєв, І.Бех, Л.Виготський, В.Зеньковський, І.Кон, А.Мудрик, Г.Сковорода, В.Сухомлинський);

- концептуальні положення про соціокультурне середовище і його вплив на соціальний розвиток й удосконалення особистості (В.Проценко, М.Каган, Т.Петровська, Е.Фромм, Н.Шип);

- наукові дослідження з педагогіки, соціальної педагогіки в галузі соціального виховання дітей (І.Зверева, А.Капська, А.Макаренко, Л.Міщик, К.Ушинський);

- сучасні наукові дослідження про вільний духовний і творчий розвиток особистості в умовах різних соціально-виховних інститутів (В.Андрущенко, Н.Лавриченко, Н.Лукашевич, І.Степаненко, Т.Тхоржевська).

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети і розв'язання визначених завдань було використано комплекс методів дослідження, а саме, *теоретичні методи:* системний аналіз літературних і наукових джерел з проблеми дослідження, аналіз та узагальнення поглядів учених з метою розкриття змісту поняття «соціокультурне середовище»; порівняльний аналіз діяльності та змісту програм недільних шкіл України й США, систематизація та узагальнення соціально-педагогічного досвіду з проблеми соціального виховання молодших школярів в умовах недільної школи, що дозволило розробити модель, механізми та соціально-педагогічні умови виховання дітей на заняттях недільної школи; *емпіричні методи:* метод соціально-педагогічного дослідження (індивідуальні бесіди та анкетування педагогів недільних шкіл і дітей), спостереження за соціально-виховним процесом в умовах недільної школи з метою виявлення особливостей реалізації завдань соціального виховання дітей; методи опитування і тестування та педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний), що дозволили впровадити й апробувати оптимальні методики соціального виховання дітей і перевірити ефективність окремих механізмів впливу соціально-педагогічних чинників на розвиток і становлення вихованців недільної школи; *математичні методи* обробки результатів дослідно-експериментальної роботи використано для обґрунтування і підтвердження ефективності дії моделі соціально-виховної роботи з дітьми в недільній школі та презентації результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалася на базі недільної школи при англіканській Церкві Христа Спасителя (м.Київ), недільної школи на канікулах при Всеукраїнській громадській організації Співдружність студентів-християн; американської недільної школи при церкві Віфанія (м.Андерсон, штат Індіана), де у формуальному експерименті були задіяні 18 і 20 школярів експериментальних груп та 27 і 31 школярів контрольних груп.

Окремі пошукові експерименти здійснювалися у Харківській середній спеціальній музичній школі-інтернаті та Спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті №12 для дітей-сиріт Дарницького району м.Києва.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

- *уперше розроблено* модель соціально-виховної роботи з дітьми недільної школи в умовах її реалізації в соціокультурному середовищі; *науково обґрунтовано* теоретичні положення про недільну школу і розкрито сутність її функції як своєрідного соціокультурного середовища у вихованні дітей молодшого шкільного віку; *виявлено* роль окремих персоналій в соціально-педагогічній діяльності в умовах недільної школи та можливі її зв'язки з іншими соціальними інституціями;

- *уточнено* особливості технологічного процесу і розширено варіативність форм організації соціально-виховної роботи з дітьми у недільній школі;

- *подальшого розвитку* набули методики соціального виховання дітей молодшого шкільного віку і практичне вирішення особистісно діяльнісного підходу у їх вихованні.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що розроблено та впроваджено програми підготовки волонтерів «Школа вихідного дня» для учасників громадської організації Співдружність студентів-християн; методичні рекомендації «Нариси християнської історії України», спрямовані на використання ефективної системи методів і прийомів педагогічного впливу на вихованців. Результати наукового дослідження можуть бути використані при створенні соціально-виховних програм в умовах діяльності недільних шкіл, дитячих літніх таборів та позашкільних навчально-виховних закладів, під час викладання курсів з християнської етики в загальноосвітніх закладах, у практичній діяльності спеціалістів, волонтерів, представників громадських організацій.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження *впроваджено* у практиці діяльності англійської Церкви Христа Спасителя (м.Київ) (довідка №17 від 12.08.2006р.), американської Церкви Віфанія (м.Андерсон, штат Індіана) (довідка №34868b від 12.01.2008р.), Всеукраїнської громадської організації Співдружність студентів-християн (довідка №06/39 від 15.10.2007р.); Харківської середньої спеціальної музичної школи інтернату (довідка №207 від 21.09.2007р.), школи-інтернату №12 для дітей-сиріт Дарницького району м.Києва (довідка №728 від 5.10.2007р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження були представлені на міжнародних науково-теоретичних конференціях: «Освіта як фактор забезпечення стабільності суспільства» (Тернопіль, 2004), «Соціальна робота і сучасність: теорія і практика» (Київ, 2008); на всеукраїнських науково-методичних і науково-практичних конференціях: «Молодь: освіта, наука, духовність» (Київ, 2008), «Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції» (Київ, 2008); щорічній звітної-науковій конференції професорсько-викладацького складу НПУ імені М.П.Драгоманова «Науково-дослідна діяльність молодих вчених: особливості

підготовки майбутнього вчителя» (Київ, 2004). Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки Інституту соціальної роботи та управління НПУ імені М.П.Драгоманова (2003-2008рр.).

Публікації. Основний зміст дисертації відображено в 12 одноосібних працях. З них 6 статей опубліковано у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України; 2 методичні розробки. Результати дослідження оприлюднено в 4 доповідях на наукових конференціях.

Структура дисертації. Основний зміст роботи викладено на 195 сторінках. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Список використаних джерел включає 363 найменування, з них 82 іноземною мовою. В роботі вміщено 17 таблиць, 13 рисунків та 19 додатків на 55 сторінках. Повний обсяг тексту дисертації становить 277 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність дослідження, об'єкт, предмет, мету та завдання; визначено методи дослідження, сформувано гіпотезу та розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів; означено впровадження матеріалів дисертації на конференціях і наукових публікаціях; представлено структуру дисертації.

У *першому розділі* – *«Теоретичні та історичні засади розвитку соціокультурного середовища недільної школи і його роль у соціальному вихованні дітей»* – розглянуто соціально-педагогічні умови розвитку перших недільних шкіл в Україні і за рубежом, з'ясовано суть термінів «соціокультурне середовище недільної школи», «соціокультурний світогляд», «соціальне виховання», «християнське виховання», розкрито зміст і структурні компоненти соціокультурного середовища як виховного середовища, теоретично обґрунтовано основні напрями становлення особистості молодшого школяра в умовах соціально-виховної діяльності недільної школи.

Аналіз концептуальних позицій українських і американських науковців (Г.Бойлан, В.Білан, Л.Вовк, К.Гангела, П.Джонсона, О.Жукової, Н.Коляди, М.Пирогова, С.Русової та ін.) дозволяє констатувати, що перші недільні школи з'явилися на соціокультурному просторі різних країн як прогресивні, створені громадськістю соціально-виховні інститути, метою яких було задоволення життєвих потреб населення в період суспільних реформ, серед яких найгострішими були потреби щодо базової грамотності, вивчення рідної мови й історії, формування і збереження національно-духовної спадщини. Для американського суспільства до цих проблем слід додати подолання расової і гендерної дискримінації, поширення культури шляхом відкриття бібліотек і видавництва, виховання етики кожного працівника, організацію дозвілля в громадах. Відродження інституту недільних шкіл на сучасному етапі розвитку нашого суспільства в період освітніх і суспільних реформ обумовлено низкою актуальних соціокультурних проблем початку ХХІ ст.,

зокрема, загострення соціально-економічних протиріч, що призводить до відсування нематеріальних потреб (духовних і соціальних) на другий план.

На основі теоретичних положень В.Пащенка, Т.Петровської виявлено, що *соціокультурне середовище недільної школи* – це конкретно-історичний суспільний організм, який організовує свою діяльність на сформованій системі духовних цінностей і має конкретні соціально-виховні цілі діяльності: духовне збагачення вихованців шляхом оптимізації умов проведення вільного часу і захисту від негативів вулиці; сприяння їх соціальній орієнтації і моральній спрямованості; розширення світогляду дітей. У контексті філософських понять «світогляд», «соціальна свідомість» і «соціальна культура» розкрито соціально-педагогічний термін «*соціокультурний світогляд*» як специфічний вид світогляду, систему соціальних і культурних цінностей і норм особистості, що визначає ставлення особистості до соціального простору, у якому вона буде соціальні взаємовідносини, а також реалізує свій творчий, культурний і духовний потенціал.

У ході дослідження з'ясовано суть «*соціального виховання*» дітей як створення умов для формування в них позитивних соціальних орієнтацій і соціокультурного світогляду, що ґрунтується на загальнолюдських цінностях. Згідно з концепціями християнської педагогіки, яка розглядається вченими (І.Аносовим, Г.Тарабаном, Г.Садварієм) як частина загальної педагогіки, історично-культурний феномен та засіб соціально-педагогічного впливу на особистість, розкрито поняття «*християнське виховання*», яке ми розглядаємо як цілеспрямоване формування християнських орієнтацій особистості, навернення особистості до історико-культурних і духовно-моральних першооснов буття.

Проведене дослідження дозволило виявити й обґрунтувати структурні компоненти соціокультурного середовища недільної школи. Виявлено, що ефективний виховний вплив середовища недільної школи на молодшого школяра досягається завдяки узгодженню взаємодії його *соціокультурних компонентів*: духовно-національного (сукупність духовних умов, цінностей, національно-релігійних традицій і культурної спадщини українського народу, яка реалізується у змісті навчально-виховної діяльності); культурно-естетичного (поєднання естетичних цінностей середовища зі створенням умов для творчої самореалізації суб'єктів діяльності); соціального (сукупність соціальних умов для навернення особистості до духовного життя); морально-етичного (система морально-етичних норм і законів як підґрунтя формування духовної культури особистості і її цілісного світогляду). Взаємодія цих компонентів реалізується у змісті соціально-виховної діяльності недільної школи, яка ґрунтується на моральних законах творення добра і боротьби зі злом, пошуку правди і краси, побудови справедливого соціального ладу. Це переплетіння морального і соціального, а також духовного і національного досить виразно простежується у спадщині видатних педагогів (Г.Вашенка, О.Духновича, І.Огієнка, К.Ушинського). В умовах діяльності недільної школи вона знаходить втілення в таких видах діяльності, як долучення дітей до народних традицій, звичаїв й обрядовості, жанру духовної пісні, поезії, образотворчого, храмового, театрального мистецтва, а також до прикладних видів мистецтва.

Доведено, що доцільність соціально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку зумовлена тим, що саме в цей період життя відбувається формування духовних цінностей особистості (добро, істина, краса), перша «примірка» наявних дорослих соціальних ролей: відбувається активне засвоєння дитиною моральних і соціальних норм суспільства, формування її соціальних навичок, які реалізуються протягом усього її життя. Як свідчать психологічні дослідження Л.Виготського, Е.Ериксона, О.Кононко, у цьому віці діти вже готові до свідомого і гармонійного перетворення зовнішніх вимог згідно з внутрішніми настановами і звичками.

У результаті аналізу соціально-педагогічних теорій та практичних досліджень встановлено, що розвиток особистості молодшого школяра в умовах діяльності недільної школи здійснюється за такими основними напрямками: духовний, моральний, естетичний, розумовий і соціальний. Духовний зміст соціально-виховних програм недільної школи нерозривно пов'язаний з національною ідеєю, національно-релігійними традиціями, народною культурною спадщиною. Педагоги недільних шкіл відкривають дітям моральні основи сучасного життя на прикладі історично-християнських цінностей і традицій. Цілеспрямований естетичний вплив на вихованців недільних шкіл здійснюється шляхом безпосереднього переживання літературних художніх образів, іконопису, а також у процесі творчої діяльності. Відомо, що для дітей молодшого шкільного віку розумове виховання включає розвиток базових інтелектуальних якостей: логічного, критичного та творчого мислення, пам'яті, уваги та фантазії за рахунок вивчення літературних текстів індуктивним методом, формулювання власної думки, виконання творчих завдань.

Особливу увагу нами приділено проблемі соціального виховання особистості дитини в умовах діяльності недільної школи. Аналіз наукових положень українських і зарубіжних дослідників (О.Гуменюк, С.Мей, Б.Постерські, К.Стоунхаус) дозволив охарактеризувати процес соціального становлення особистості в умовах недільної школи як інкультурацію, розвиток культури спілкування особистості, а також процес її входження в широке коло духовного спілкування й у світову спільноту. Виявлено, що соціальне середовище недільної школи має такі ознаки: *лінгвістична* (домінуюча мова спілкування), *соціально-економічна* (належність учасників до певної соціальної групи), *конфесійна* (належність школи до певної релігійної традиції), *організаційна* (розмір навчальних груп), *діяльнісна* (участь вихованців у благодійних проєктах, місіонерських та паломницьких поїздках), *вікова* (належність учасників до вікової категорії, залучення до соціально-виховної діяльності батьків і волонтерів різного віку).

Все це дозволило нам узагальнити досвід соціально-виховної роботи з дітьми в недільній школі та обґрунтувати необхідність її моделювання з метою оптимізації результатів педагогічної діяльності.

У другому розділі – «Соціально-педагогічні умови становлення особистості дитини молодшого шкільного віку в соціокультурному середовищі недільної школи» – виявлено реальний стан проблеми соціального виховання дітей в умовах діяльності українських і американських недільних шкіл; розкрито й

обґрунтовано соціально-педагогічні чинники і механізми ефективного впливу середовища недільної школи на духовний, моральний і соціальний розвиток дитини; експериментально перевірено ефективність моделі соціально-виховної роботи з молодшими школярами в недільній школі.

У процесі експериментальної роботи для проведення діагностики використано ряд соціально-педагогічних і психологічних методик, які дозволили зафіксувати рівні сформованості моральних, соціальних і духовних якостей молодших школярів на констатувальному та контрольному етапах дослідження, серед них: методика К.Роджерса і Р.Даймонда (адаптована для дітей молодшого шкільного віку); адаптована методика Т.Андрущенко (для оцінки рівня соціально-психологічної адаптації дитини). Комплексна соціально-педагогічна діагностика проводилася на базі американської недільної школи Віфанія і українських недільних шкіл при Церкві Христа Спасителя та при громадській організації Співдружність студентів-християн. Було встановлено, що більшість дітей молодшого шкільного віку на початку нашої роботи мали певні обмеження у моральній, соціальній, духовній сферах розвитку особистості. Зокрема, під час первинного обстеження зафіксовано, що більшість дітей (60%) недостатньо розуміли зміст понять «добро», «справедливість», у ситуаціях морально-етичного характеру не знали, що треба робити, або обирали егоїстичні відповіді. Крім того, зафіксована занижена самооцінка власних соціальних умінь і якостей (31%), а рівень обізнаності молодших школярів із духовними законами і цінностями виявився нижчим за середній.

Аналіз соціально-педагогічних умов щодо соціального виховання дітей в соціокультурному середовищі сучасних американських та українських недільних шкіл, а також власний досвід роботи в обох соціально-педагогічних структурах дали змогу розробити і запропонувати авторську *модель соціально-виховної роботи* з дітьми молодшого шкільного віку (рис.1) з метою оптимізації процесу соціального виховання особистості.

Кінцевою виховною метою соціально-виховної діяльності недільної школи ми визначили створення умов для виховання дитини як суб'єкта життя, розвиток її життєвих компетенцій (соціальний, моральний і духовний розвиток), сприяння самореалізації. До змісту моделі соціально-виховної роботи з дітьми включено такі *напрями*, які зумовлені структурними компонентами соціокультурного середовища недільної школи: духовно-просвітницька діяльність; культурно-освітня діяльність; соціально-практична діяльність; морально-виховна діяльність. При цьому розкрито кожен із цих напрямів як в теоретичному, так і в практичному плані.

Духовно-просвітницька діяльність вирішувала завдання розкриття перед дітьми важливості духовних законів, сприяння засвоєнню ними духовних цінностей, історично притаманних українському народові, з метою формування у них гуманістичного світогляду. Ознайомлюючи молодших школярів з кращими зразками вітчизняної та світової духовної спадщини, ми розкривали перед ними ідеали вищого сенсу життя, любові до Бога і ближнього, співчуття й милосердя, що

безумовно, захищає дітей від негативного впливу на їхню свідомість небажаної інформації, що містить елементи насильства, жорстокості, асоціальної поведінки.

Мета соціально-виховної діяльності – створення умов для виховання дитини як суб'єкта життя, розвиток життєвих компетенцій (духовний, соціальний, моральний розвиток), сприяння самореалізації

Умови оптимізації соціально-виховної діяльності

Моделювання соціально-виховної роботи Врахування чинників Залучення механізмів

Соціокультурне середовище недільної школи

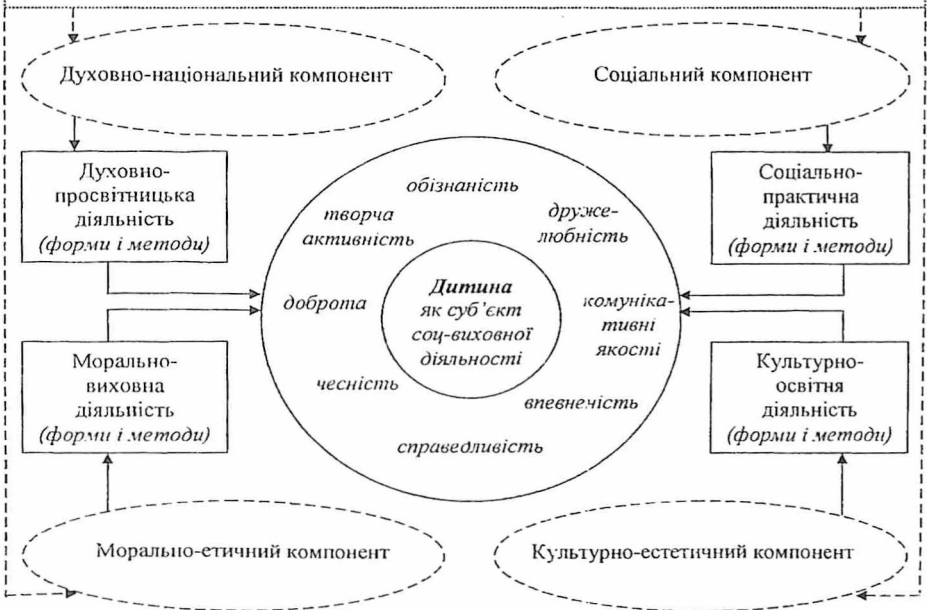

Рис. 1. Модель соціально-виховної роботи з дітьми в недільній школі

Культурно-освітня діяльність недільної школи забезпечувала збереження, передачу, відтворення і розвиток національної й світової культури, а також сприяла встановленню духовного взаємозв'язку між особистістю та народом, вихованню почуття належності до національної й християнської світової культури, визнанню її цінностей як своїх власних, розкривала можливості розвитку діалогу культур. Реалізацію цих завдань здійснено у процесі виховання в дітей національної

самосвідомості саме в контексті християнської світової культури, а також у процесі розкриття творчого потенціалу дітей шляхом прилучення їх до храмового й образотворчого мистецтва, хорового співу, світової літератури.

Соціально-практична діяльність на заняттях недільної школи спрямовувалась на формування соціальних якостей особистості (дружелюбність, комунікативність, впевненість), що сприяли поступовому входженню молодших школярів до множини соціальних взаємовідносин, освоєнню алгоритмів соціальної взаємодії та поведінки, розвитку поваги до прав і свободи іншої людини. Організуючи продуктивне спілкування в малій соціальній групі, ми створювали умови для соціального становлення вихованців, формування адекватної самооцінки, комунікативних навичок, впевненості в своїх особистісних якостях та уміннях, підвищення мотивації до самореалізації завдяки творчій соціально-виховній діяльності.

Морально-виховна діяльність в умовах недільної школи була спрямована на формування моральних якостей вихованців (доброти, чесності, справедливості), що наближають їх до усвідомлення загальнолюдського і християнського ідеалу. Реалізація цього завдання забезпечувалась залученням дитини молодшого шкільного віку до загальнолюдських моральних цінностей, національної культури з її історично пріоритетним християнським ідеалом любові, завдяки чому досягається гармонія внутрішнього і зовнішнього світу особистості.

Для успішного функціонування моделі соціально-виховної роботи з молодшим школярами на початку формувального етапу експерименту було визначено адекватні меті *соціально-педагогічні умови* становлення особистості дитини, до яких ми віднесли: моделювання соціально-виховної діяльності з використанням особистісно діяльнісного підходу; врахування основних соціально-педагогічних чинників розвитку вихованців; залучення дійових механізмів впливу соціокультурного середовища на процес становлення особистості школяра.

У запропонованій моделі було враховано такі *соціально-педагогічні чинники*, що впливають на соціальне виховання молодших школярів: зміст соціально-виховної роботи недільної школи (взаємозв'язок чотирьох основних напрямів діяльності); доцільна організація навчально-виховного процесу (особистісний підхід, врахування вікових, психологічних, національних та інших особливостей вихованців); роль педагога (функції організатора, вихователя і наставника); виховний вплив середовища недільної школи (інтер'єрна, емоційно-естетична, міжособистісна та навчально-ігрова характеристики).

Ефективність даної моделі соціально-виховної роботи була досягнута завдяки виокремленню і залученню таких *механізмів соціально-педагогічного впливу* на дітей у соціокультурному середовищі недільної школи, як: *інституціонально-традиційний* (цілісність моральних норм; культурно-освітні традиції, духовна спадщина, християнські цінності; норми соціально-педагогічної діяльності); *міжособистісний* (взаємодія суб'єктів соціально-педагогічної діяльності, розвиток самосвідомості дитини); *стилізований* (унікальна сукупність методів та форм роботи недільної школи, соціально-педагогічні технології освітньо-виховного впливу).

У контексті аналізу теоретичних досліджень з даної проблеми та моделювання соціально-виховного процесу визначено та обґрунтовано *критерії та показники* духовно-соціального розвитку вихованців недільної школи: *моральний* (визначення морального розвитку особистості школяра через такі показники, як: доброта, чесність і справедливість); *соціальний* (з'ясування соціальної орієнтації дітей через такі показники, як: дружелюбність, комунікативність, впевненість у собі та формування позитивної «Я-концепції»); *духовний* (оцінка духовної культури особистості вихованця, яка проявляється в його обізнаності щодо духовних законів і цінностей, розвитку творчої активності дитини (живопис, музика, театральне мистецтво, прикладні види мистецтва), а також сформованості духовних якостей).

На початку формувального експерименту було зафіксовано середні показники усіх респондентів за трьома критеріями: *моральний критерій* – 60%; *соціальний критерій* – 36%; *духовний критерій* – 48%.

Виходячи із завдань дисертаційного дослідження з метою порівняльного аналізу соціально-виховної діяльності українських і американських недільних шкіл виявлено середній показник *духовного критерію* в американській школі Віфанія – 46%. Результати дослідження дозволили знайти багато спільного у відповідях дітей молодшого шкільного віку двох країн; водночас констатувати деякі розбіжності.

Серед спільних характеристик можна назвати такі: більшість дітей першого року навчання в американській і українській недільних школах перебувають на вихідному і низькому рівні знайомства з духовними законами і цінностями, біблійними відомостями (90% в американській недільній школі; 83% - в українській). Водночас навички самостійного читання духовної літератури теж виявилися на низьких місцях у рейтингу (7-ме місце в американській школі; 9-те місце – в українській).

Серед розбіжностей слід відзначити той факт, що українським дітям було легше обмежувати себе в комп'ютерних іграх, розвагах, перегляді телепередач заради самоосвіти й творчості. Навички самоконтролю зайняли у відповідях українських дітей 5-те місце за рейтингом, а у відповідях американських дітей лише 9-те (останнє). Крім того, в українській групі виявилися більше респондентів, які продемонстрували середній рівень знайомства з духовними цінностями на прикладі християнської етики (16% в українській школі; 5% - в американській).

Загалом отримані результати засвідчили занижений рівень показників морального, соціального, духовного розвитку дітей молодшого шкільного віку, які щойно почали відвідувати недільні школи. Респонденти демонстрували лише початковий етап формування моральних, соціальних і духовних якостей: їм було складно контролювати свої емоції та виявляти їх соціально прийнятним чином, вони мали малий запас морально-етичних знань; чимала кількість дітей вважали своїми кумирами супергероїв сучасних ЗМІ, пояснюючи свій вибір з позиції сили; молодшим школярам була властива занижена самооцінка соціальної сфери; діти виявляли низьку адаптованість до колективу, інколи агресію і тривожність.

У процесі експериментальної роботи поступово склалася система оптимальних форм і методів роботи з дітьми, що дозволило створити середовище

любові і підтримки дітей з метою оптимізації впливу соціокультурного середовища недільної школи. Включені у соціально-виховний процес форми і методи соціально-виховної роботи відповідали змістовому наповненню всіх зазначених вище складових соціально-виховної діяльності недільної школи.

Зокрема, формування в дітей духовних цінностей у контексті *духовно-просвітницької діяльності* недільної школи передбачало залучення таких форм і методів соціально-виховної роботи, як: духовні бесіди («Цінність людського життя», «Добро і зло», «Християнські заповіді»); читання та обговорення духовної і морально-повчальної літератури (казки світової класики, «Повість минулих літ», «Євангеліє для дітей»); відвідування храмів тощо.

Організація *культурно-освітньої діяльності* недільної школи була спрямована на розширення дітьми меж свого естетичного розвитку завдяки створенню бібліотеки (українські народні казки, оповідання В.Сухомлинського, збірники прислів'їв і приказок); екскурсіям до пам'яток архітектури, садово-паркового мистецтва, історичних музеїв та місць, де збережено традиції народних промислів: Музей народної архітектури та побуту України, пам'ятник засновникам Києва на Дніпрі, Музей хліба та ін.. Вихованці недільної школи залучалися також до музично-виконавської творчості, творчої гри, що помітно активізувало їх мистецьке спілкування та самовираження. Реалізація цього напрямку здійснювалась через такі види діяльності, як організація концертів до Пасхи («Світла неділя») і Різдва («Щедрий вечір, добрий вечір», ігрові завдання «Перевтілення», «Зроби відкриття», конкурси «Найкращий коментатор», «Найкращий оповідач» для усвідомлення школярами історій духовного змісту.

Реалізація завдань *соціально-практичної діяльності* передбачала використання заходів, спрямованих на соціальну адаптацію дітей молодшого шкільного віку до дитячого колективу, розвиток їх комунікативної культури. З цією метою було розроблено й впроваджено серію навчальних ігор, які відрізняються за своєю спрямованістю: рухові ігри («Йди за лідером», «Хто перший?»); командні ігри («Вибирай – повертай», «Ким ти хочеш бути?», «Зіпсований телефон», «Дорога довіри»); рольові ігри та інсценівки («Троє поросят», шаради, «Казкова країна»).

Завдання *морально-виховної діяльності* недільної школи реалізовувалися завдяки розкриттю народних традицій, звичаїв, обрядів, пісенності, знайомства з національними духовними й матеріальними надбаннями. Змістове наповнення морально-етичних категорій реалізовувалося на таких тематичних заняттях, як: «Цінність служіння людям», «Примирення, прощення ближнього», «Мої добрі справи»; у ході моральних бесід («Якості вірного друга», «Що таке совість?»); під час аналізу ситуацій морально-етичного змісту («На шкільному дворі», «Телефон»).

Доцільним виявилось використання такої форми роботи з дітьми, як *навчальні станції*. Нами запропонована така класифікація навчальних станцій: сюжетні, практичні, прикладні. Кожен із цих типів станцій має свої особливості й завдання. Їх використання надало дітям можливість виконувати кілька творчих вправ протягом одного заняття, за рахунок чого досягалася гнучкість, динамічність та багатоваріантність освітнього процесу. Зокрема, *сюжетні станції* дали змогу дітям

почути різні історії повчального характеру (літературні, історичні події), наприклад, «Історична довідка», «Українське козацтво», «Ознаки мудрої людини» та інші.

Практичні навчальні станції («Пущі», «Фотографія на згадку», «Ляльковий театр») допомагали педагогу залучати до діяльності дітей з різними стилями навчання. Це був час активної гри та випробовування нових концепцій, ідей, навичок: як теорія реалізується у практичному житті. Наприклад, на станції «Прощення» діти записували ім'я людини, яка їх образила і яку вони простили, а також писали коротку записку цій людині про те, як вони її люблять.

На *прикладних станціях* створювалися умови, які надавали дітям можливість працювати своїми руками і виготовляти вироби, які залишалися в школі на виставці або забиралися дітьми додому для того, щоб подарувати рідним. На прикладних станціях використовувалися такі види діяльності: малювання, виготовлення браслетів і намиста, ліплення різних предметів, виготовлення плакатів, прикрас, подарунків, гірлянд, висаджування рослин тощо.

Реалізація соціально-виховних завдань на заняттях недільної школи відбувалася за однаковою *структурою*, яка була розроблена під час експерименту і яку вважаємо оптимальною для недільної школи. За такою структурою заняття проходить у п'ять етапів: мотивація, інформація, ілюмінація, інтеграція, активація.

З метою експериментальної перевірки ефективності впровадження розробленої моделі соціально-виховної роботи з дітьми в умовах соціокультурного середовища сучасних недільних шкіл було проведено повторне діагностування рівня розвитку вихованців експериментальних недільних шкіл за трьома критеріями (моральним, соціальним, духовним). Дані про ефективність впровадженої моделі наведено на рис. 2.

Рис. 2. Динаміка показників морального, соціального і духовного критеріїв розвитку дітей під час навчання в недільній школі

За результатами формувального експерименту (всі респонденти) виявлено чітку позитивну динаміку показників всіх критеріїв: морального, соціального, духовного. Наприклад, в експериментальній групі на початку експерименту 44% вихованців знаходилися на середньому і високому рівні морального розвитку за показниками *морального критерію*, після проведення експерименту їх кількість

збільшилася до 67%. За зведеними даними рівень морального розвитку вихованців експериментальної групи збільшився з 60% (до експерименту) до 75% (після експерименту). Якщо порівняти результати морального критерію в контрольній групі, то середній рівень морального розвитку дітей зріс з 60% до 63%, що свідчить про незначну динаміку даного критерію розвитку особистості.

Про позитивну динаміку показників *соціального критерію* експериментальної групи свідчать такі дані: кількість дітей, які позитивно оцінили особисті соціальні якості та вміння збільшилася з 31% до 43%. Зафіксовано покращення показника «дружелюбність»: з 48% він змістився до 67% після експерименту. Середній рівень соціального розвитку дітей експериментальної групи збільшився під час проведення експерименту з 36% до 48%. У контрольній групі зафіксована незначна позитивна динаміка показників соціального критерію: з 36% до 38%.

Результати щодо показників *духовного критерію* зафіксовані в експериментальній групі на такому рівні: найбільша позитивна динаміка в українській недільній школі зафіксована у розвитку творчих навичок вихованців. Цей показник піднявся за рейтингом з 4-го на 1-ше місце. Крім того, у дітей підвищився рейтинг самостійного читання духовної літератури (з 9-го на 5-те місце після експерименту), а також рівень здатності до самоконтролю (з 5-го на 4-те місце за рейтингом після експерименту). За усередненими даними рівень духовного розвитку вихованців експериментальної групи збільшився з 48% до 60%.

Для порівняння наведемо результати опитування дітей експериментальної групи американської недільної школи Віфанія після проведення експерименту. Когнітивний показник духовного критерію зріс у цій групі більш помітно, ніж в українській групі: з 47% до 60% (з 49% до 51% в українській недільній школі). До того ж і рейтинг самостійного читання духовної літератури піднявся на високе 2-ге місце (у порівнянні з 5-им місцем в українській групі). Загальний рівень духовного розвитку вихованців американської школи збільшився з 46% до 58%. Отримані дані надали можливість зробити висновок, що в американських недільних школах діти легше вдосконалюють навички когнітивно-раціональної сфери та навички самостійного вивчення духовної літератури оскільки американській культурі притаманні раціоналізм й орієнтація на індивідуальні досягнення. А українські діти як представники східно-слов'янської культури краще сприймають творчі завдання (типу музична творчість, театральні вистави, вивчення віршів), опановують народними традиціями, розвивають емоційно-чуттєвий і творчо-діяльнісний компонент духовного розвитку.

За зведеними даними динаміка показників *духовного критерію* у всіх експериментальних групах змінилася і змістилася з 48% до 59%. Водночас у контрольних групах показники духовного критерію також підвищилися, але вони були незначними: з 48% до 51%.

Отже, отримані результати підтверджують доцільність використання в практичній роботі запропонованої авторської моделі соціально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку і засвідчують позитивні зміни в моральному, духовному й соціальному розвитку вихованців.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення актуальної проблеми соціального виховання дітей молодшого шкільного віку в недільній школі, що виявляється в обґрунтуванні теоретичних положень про недільну школу як соціокультурне середовище, розробці моделі соціально-виховної роботи з молодшими школярами в умовах функціонування недільної школи, виявленні соціально-педагогічних чинників і механізмів виховного впливу на процес становлення особистості дитини. Результати теоретичного і експериментального дослідження підтвердили гіпотезу, на якій вони ґрунтуються, засвідчили вирішення поставлених завдань і дали підстави для таких висновків:

1. Проблема пошуку шляхів підвищення ефективності соціально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку набула в останній час особливу актуальність в контексті сучасних реформ системи соціальної освіти й виховання. Недільна школа як соціальний інститут на громадських засадах вирішує важливі завдання соціального виховання дітей, що вимагає чіткого визначення особливостей її соціокультурного середовища, виявлення соціально-педагогічних умов діяльності, розробки змісту й механізмів соціально-педагогічного впливу на дітей молодшого шкільного віку.

2. Теоретичний і змістовий аналіз проблеми соціального виховання дітей в умовах перших недільних шкіл в Україні і за рубежом дозволив обґрунтувати сукупність соціально-педагогічних умов, що сприяють цілісному розвитку особистості вихованця недільної школи, серед яких: а) практична спрямованість соціально-виховного процесу; б) зв'язок освіти з духовністю; в) використання досвіду світової соціально-педагогічної думки; г) зв'язок школи з громадськістю. Вони в сукупності обумовлюють доцільність створення унікального середовища цілеспрямованого впливу на особистість і реалізацію його виховної мети.

Розкрито соціально-педагогічну діяльність перших недільних шкіл на території України, яка задовольнила конкретні і нагальні потреби населення: потребу в початковій освіті широких верств населення, а також такі важливі потреби, як формування в учнів умінь і навичок практичної роботи, моральне вдосконалення і духовне збагачення особистості, формування національної свідомості в учнів, а також створення умов для самоосвіти і саморозвитку вихованців. Сучасні недільні школи створюють умови для духовного, соціального, морального розвитку підростаючого покоління.

Вивчення зарубіжного досвіду змісту й організації соціально-виховного процесу в умовах діяльності недільних шкіл на прикладі США дозволило окреслити головні ознаки діяльності американських недільних шкіл VIII – XIX ст.: прогресивність методів соціально-виховної роботи, демократизм, вирішення гендерних і расових проблем, благодійність, морально-етична і просвітницька спрямованість з метою формування в учнів розумових, соціальних і моральних компетенцій. Аналіз соціально-педагогічних особливостей американських недільних шкіл дозволив з'ясувати принципи, на яких базується організація їх соціально-

виховної діяльності: полікультурність; холістичність; принцип вільного виховання; толерантність, демократизм, гуманізм.

3. Прогнозуючи соціально-виховну діяльність у недільній школі, дано визначення соціокультурному середовищу як конкретно-історичному суспільному організму, який організовує свою діяльність на сформованій системі духовних цінностей і має конкретні соціально-виховні цілі діяльності. Виявлено, що у системі впливів середовища недільної школи на особистість дитини (освітнього, виховного, культурно-дозвілєвого, соціального) особливе місце посідає виховний вплив. Доведено, що підвищення ефективності виховного впливу середовища недільної школи на молодших школярів досягається завдяки узгодженню взаємодії його соціокультурних компонентів: духовно-національного; культурно-естетичного; соціального; морально-етичного.

4. З метою вирішення завдання розгортання соціально-виховного процесу була розроблена модель соціально-виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку в умовах діяльності недільної школи, що дозволило спрогнозувати оптимальне середовище виховного впливу на дітей з метою формування їх моральних, соціальних і духовних компетенцій. Дана модель передбачає організацію соціально-виховної діяльності недільної школи за такими напрямками: духовно-просвітницька діяльність (передбачалося вивчення духовно-просвітницької літератури, відвідування храмів, музеїв, історичних пам'яток, бесіди на духовні теми); культурно-освітня діяльність (красназавчі екскурсії, відвідування дитячих театрів, читання класики світової літератури, творча активність дітей на заняттях недільної школи); соціально-практична діяльність (робота у малих групах, гуманістичне ставлення вихователя до дітей, середовище рівнопартнерської взаємодії між дорослими і дітьми); морально-виховна діяльність (розкриття народних традицій, звичаїв, обрядів, пісенності, знайомство з національними духовними й матеріальними надбаннями, аналіз ситуацій морально-етичного змісту).

5. Доведено, що успішна дія моделі соціального виховання молодших школярів в умовах соціокультурного середовища недільної школи можлива лише за певних соціально-педагогічних умов: моделювання соціально-виховної діяльності недільної школи з використанням особистісно діяльнісного підходу; врахування основних соціально-педагогічних чинників розвитку вихованців; залучення дійових соціально-педагогічних механізмів впливу соціокультурного середовища на процес становлення молодших школярів.

Основними соціально-педагогічними чинниками соціального становлення особистості дитини в умовах соціокультурного середовища недільної школи виявлено: зміст соціально-виховної роботи недільної школи; організацію навчально-виховного процесу; роль педагога; виховний вплив середовища недільної школи. При цьому на практиці доведено, що процес соціального становлення особистості молодшого школяра залежить від успішного використання таких механізмів, як: інституціонально-традиційний; міжособистісний; стилізований. Найбільш повноцінно вони діють при застосуванні таких форм і методів, як: моделювання

ситуацій, робота в малих групах, демонстрація відеоматеріалів, дискусія, навчальні станції, навчальні ігри, екскурсії та поїздки.

6. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено методичне забезпечення соціального виховання молодших школярів в умовах діяльності недільної школи: методичні рекомендації підготовки волонтерів до роботи з дітьми в недільній школі «Школа вихідного дня», що розраховані на фахівців соціальної роботи і представників громадських організацій, які не мають базової соціально-педагогічної освіти; навчальна програма «Нариси християнської історії України», яка враховує особливості дітей молодшого шкільного віку.

7. Виходячи із необхідності оцінки ефективності дії моделі, було визначено й обґрунтовано критерії та показники, що характеризують якісний прояв результатів соціального виховання дітей в умовах діяльності недільної школи: моральний критерій (розвиток таких якостей, як доброта, чесність, справедливість); соціальний критерій (розвиток дружелюбності, комунікативності, впевненості); духовний критерій (розвиток обізнаності щодо духовних цінностей, творчої активності дитини та її морально-духовних якостей).

Реалізація дослідно-експериментальної програми дає підстави зробити висновок, що впровадження моделі соціально-виховної роботи з молодшими школярами в умовах соціокультурного середовища недільної школи сприяє позитивним змінам у моральному, соціальному і духовному розвитку вихованців недільних шкіл, зокрема зафіксовано: позитивну динаміку засвоєння дітьми змісту моральних категорій «добро», «справедливість», «чесність» і розвитку цих якостей у вихованців (зафіксовані показники 60% – до експерименту; 75% – після експерименту); покращення показників соціального критерію: розвитку дружелюбності і комунікативності вихованців недільної школи, підвищення рівня їх позитивного ставлення до своїх соціальних умінь та характеристик (36% – до експерименту; 48% – після експерименту); поглиблення рівня обізнаності молодших школярів щодо духовних законів і цінностей; підвищення творчої активності і творчого самовираження вихованців недільної школи (48% – до експерименту; 59% – після експерименту). Отримані результати формувального експерименту демонструють підтвердження гіпотези, досягнення мети і розв'язання завдань дослідження і дають право говорити про перспективність наряду соціального виховання дітей в умовах соціокультурного середовища недільної школи.

Запропоновані методи дослідження не вичерпують повною мірою всіх аспектів означеної проблеми. Перспективним, на нашу думку, є подальше вдосконалення методики діагностики моральної поведінки, моральних ставлень і якостей, соціального становлення дітей молодшого шкільного віку; розробка системи кооперації соціальних педагогів з батьками та іншими вихователями дитини в умовах відкритої соціально-виховної системи; обґрунтування і розробка навчальних планів соціального виховання учнів недільної школи і навчальних програм загальноосвітніх навчальних закладів України, узгодивши основні підходи до виховання дітей різних вікових груп.

Основні положення дисертації відображено у таких публікаціях автора:

1. Джексон О.В. Діяльність недільних шкіл як соціально-педагогічний чинник формування особистості в США (XVIII – XIX ст.) /О.В.Джексон //Наука і сучасність: [зб. наук. праць НПУ імені М.П.Драгоманова], – Т. 43. – К.: Логос, 2004. – С. 35–43.
2. Джексон О.В. Естетично-духовна культура як ефективний чинник формування соціальної особистості в умовах діяльності недільної школи /О.В.Джексон //Соціалізація особистості: [зб. наук. праць / за заг. ред. проф. А. Й. Капської]. – Т. XXII. – К.: НПУ, 2004. – С. 94–104.
3. Джексон О.В. Соціальний педагог як дієвий чинник становлення особистості в умовах діяльності недільної школи /О.В.Джексон //Соціалізація особистості: [зб. наук. праць / за заг. ред. проф. А. Й. Капської]. – Т. XXIX. – К.: НПУ, 2007. – С. 66–73.
4. Джексон О.В. Соціально-педагогічні умови розвитку особистості в умовах діяльності недільних шкіл Сполучених Штатів Америки /О.В.Джексон //Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: [зб. наук. праць]. – Вип. 6. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – С. 74–80.
5. Джексон О.В. Соціокультурні передумови розвитку перших недільних шкіл як інститутів соціалізації особистості в Україні і за рубежом /О.В.Джексон //Соціалізація особистості: [зб. наук. праць / за заг. ред. проф. А. Й. Капської]. – Т. XXV. – К.: НПУ, 2005. – С. 102–114.
6. Джексон О.В. Технологічні аспекти соціально-виховної роботи з дітьми в умовах недільної школи /О.В.Джексон //Соціальна робота в Україні: теорія і практика: [наук.-метод. журнал], – 2008. – № 2. – С. 40 – 48.
7. Джексон О.В. Особливості проведення занять в недільній школі за програмою «Нариси християнської історії України»: методичні рекомендації /О.В.Джексон /за ред. А.Й.Капської. – К.:НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – 27 с.
8. Джексон О.В. Підготовка волонтерів до роботи з дітьми в недільній школі: методичні рекомендації /О.В.Джексон /за ред. А.Й.Капської. – К.:НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – 26 с.
9. Джексон О.В. Історичні витоки діяльності сучасних недільних шкіл /О.В.Джексон //Матеріали міжнар. наук. теор. конф. [«Освіта як фактор забезпечення стабільності сучасного суспільства»], (Тернопіль, 26 бер. 2004 р.) – Тернопіль, 2004. – С. 70-71.
10. Джексон О.В. Принципи холістичної освіти в програмах професійної підготовки педагогів недільних шкіл Сполучених Штатів Америки /О.В.Джексон //Матеріали міжнар. наук. практ. конф. [«Соціальна робота і сучасність: теорія та практика»], (Київ, 22-23 трав. 2008 р.) – К.: ІВЦ «Політехніка», 2008. – С. 171 – 172.
11. Джексон О.В. Професійні якості фахівця із соціальної роботи /О.В.Джексон //Тези доповідей всеукр. наук. конф. [«Молодь: освіта, наука, духовність»], (Київ, 2008 р.) – Частина I. – К.: Університет «Україна», 2008. – С. 469 – 471.

12. Джексон О.В. Развитие национальной самосознания детей и взрослых в условиях деятельности воскресной школы //Материалы всеукр. науч. практ. конф. [«Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції»], (Київ, 14-16 трав. 2008 р.), Т.2. – К.: Вид-во Європ ун-ту, 2008. – С. 325 – 327.

АНОТАЦІЇ

Джексон О.В. Соціальне виховання дітей молодшого шкільного віку в умовах соціокультурного середовища недільної школи. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2008.

У дисертації проаналізовано проблему соціального виховання молодших школярів в умовах соціокультурного середовища недільної школи; визначено теоретичні засади й обґрунтовано положення про недільну школу як соціокультурне середовище; розкрито зміст понять «соціокультурне середовище недільної школи», «соціокультурний світогляд», «соціальне виховання»; проведено комплексне соціально-педагогічне дослідження, на основі якого розроблено модель соціально-виховної роботи з молодшими школярами в недільній школі; виявлено соціально-педагогічні умови становлення особистості дитини молодшого шкільного віку; розроблено механізми соціально-педагогічного впливу середовища на процес становлення дитини.

Розроблено критерії і показники духовно-соціального розвитку дітей молодшого шкільного віку в умовах недільної школи та перевірено ефективність впровадженої моделі. Розроблено програмно-методичне забезпечення соціально-виховного процесу у недільній школі. Отримані результати формуального експерименту демонструють досягнення мети, розв'язання завдань дисертаційного дослідження і дають право говорити про позитивний вплив соціокультурного середовища недільної школи на молодших школярів і доцільність використання в практичній роботі запропонованої моделі соціально-виховної роботи з дітьми.

Ключові слова: соціальне виховання, соціокультурне середовище, недільна школа, модель соціально-виховної роботи, соціально-педагогічні умови.

Джексон Е.В. Социальное воспитание детей младшего школьного возраста в условиях социокультурной среды воскресной школы. – Рукопись.

Диссертация на получение научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. – Национальный педагогический университет имени Н. П. Драгоманова. – Киев, 2008.

В диссертации проанализировано проблему социального воспитания детей младшего школьного возраста в условиях социокультурной среды воскресной школы; определена теоретическая база и обоснованы положения про воскресную школу как социокультурную среду; раскрыто содержание понятий

«социокультурная среда воскресной школы», «социокультурное мировоззрение», «социальное воспитание»); проведено комплексное социально-педагогическое исследование, на основе которого разработана модель социально-воспитательной работы с младшими школьниками в воскресной школе; выявлены социально-педагогические условия становления личности ребенка младшего школьного возраста; разработаны механизмы социально-педагогического влияния среды на процесс становления ребенка.

Разработаны критерии и показатели духовно-социального развития детей младшего школьного возраста в условиях функционирования воскресной школы и проверено эффективность внедренной модели. Разработано программно-методическое обеспечение социально-воспитательного процесса в воскресной школе. Полученные результаты формирующего эксперимента демонстрируют достижение цели, решение задач диссертационного исследования и дают право говорить про позитивное влияние социокультурной среды воскресной школы на младших школьников и целесообразность использования в практической работе предложенной модели социально-воспитательной работы с детьми.

Ключевые слова: социальное воспитание, социокультурная среда, воскресная школа, модель социально-воспитательной работы, социально-педагогические условия.

Jackson O.V. The Social Upbringing of Elementary School Children in the Sociocultural Context of Sunday School. – Manuscript.

The thesis for getting the scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.05 – social pedagogics. – National M.Dragomanov Pedagogical University. – Kyiv, 2008.

The dissertation analyzes the problem of social upbringing of elementary school age children in the socio-cultural environment of Sunday school. The research outlines theoretical basis and authenticates the essence of Sunday school as socio-cultural environment that influences children in the area of social development and formation. The study gives a detailed comparative analysis of the first Sunday schools in the US and Ukraine and validates their idea and mission in the history of their respective countries as voluntary social institutions that taught literacy, promoted work ethics and other social and moral values. It examines the essence and structure of the integrated components of the Sunday school socio-cultural environment: spiritual-national; cultural-aesthetic; social; moral-ethical.

The dissertation gives definitions of such concepts as “socio-cultural environment of Sunday school,” “socio-cultural worldview,” “social training,” “Christian upbringing.” The thesis confirms that the Sunday school creates adequate socio-pedagogical conditions for the students’ spiritual, moral, aesthetic, intellectual, and social development.

The dissertation carries out the comprehensive socio-educational research as a basis for creating a model of social training of elementary school age children in the context of Sunday school. The model incorporates four intricately related socio-pedagogical activity categories, which are logical expressions of the described components

of the socio-cultural environment: spiritual formation, cultural education, social integration, and moral development. The work determines three main socio-pedagogical conditions for successful social, moral, and spiritual formation of the child: the modeling of social training and educational process, which includes application of child-oriented and action-oriented strategies; the realization of socio-educational factors of children's development (content of social education, efficient organization of pedagogical process, teacher's role, educative influence of the Sunday school's environment); and the implementation of effective socio-pedagogical mechanisms of the child's formation (institutional-traditional, interpersonal, and stylized). The most effective training methods for achieving educational goals are proven to be work stations, learning games, educational trips and excursions, case studies, and small group activities.

An effective approach to structuring Sunday school lessons is described as a process consisting of five integrated components: motivation, information, illumination, integration, and application.

The experimental part of the research is based on the developed criteria and indexes of the children's spiritual and social formation that allowed the author to establish affirmative evidence of the effectiveness of the model of social training used in the context of Sunday school. The obtained results of the formative stage of the experiment confirm the hypothesis, show the achievement of research goals, and verify the solution of the research tasks thus proving the positive influence of the socio-cultural environment of Sunday school on the children's social, moral, and spiritual development.

As a result of the dissertation research, the author developed and implemented a series of training programs: a training manual "Weekend Schooling Experience," which is designed as a training program for volunteers, social workers, and staff workers of various public groups that organize after school activities for elementary school age children in the context of Sunday schools, summer camps, community centers; a Sunday school program "Christian Roots of Ukrainian History" – a series of lessons designed for elementary school aged children.

Keywords: social training, socio-cultural environment, Sunday school, children's moral, spiritual, and social formation, the model of social training, socio-educational conditions.

Підписано до друку 11.11.2008 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. др. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9
Наклад 100 прим. Зам. № 646
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26